

Агумбаева А.Е.,
Хасенова К.Е.

**Әлеуметтік саладағы
мемлекеттік-жеке
кәсіпкерліктің даму
болжамдары мен мәселелері**

Қазіргі күні отандық экономикалық ғылымда концессияға көшу стратегиясының және концессиялық кәсіпорындардың қызметтерін мемлекеттік реттеудің методологиялық проблемалары шешілмеген. Одан әрі мүмкін болатын әлеуметтік-экономикалық салдардың кешенді ғылыми негізделген зерттеу жетіспеушілігі бар. Сонымен қатар, концессияларды рационалды түрде пайдалануға керек салалардың анықтамасына, концессиялық жобалардың экономикалық тиімділік мәселелеріне әдістемелік жасауына көп назар аударылмайды. Осыған байланысты Қазақстанның даму жағдайында ел үшін концессия негізінде шаруашылық қатынастардың сапалы жаңа әдістемесінің жасауы өзекті ғылыми проблема ретінде білдіріледі. Осы зерттеудің мақсаты бұл Қазақстанның әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыру саласында мемлекеттік-жеке кәсіпкерліктің дамуының болжамдары мен мәселелерін анықтау. Осы мақсатқа жету үшін келесі тапсырмаларды шешу қажет: мемлекеттік-жеке кәсіпкерліктің басты формасы мен мәнін ашу; әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыру саласында мемлекеттік-жеке кәсіпкерліктің дамуының қазіргі жағдайын талдау; Қазақстанда әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыру құралы ретінде мемлекеттік-жеке кәсіпкерліктің дамудың институционалды негіздерін жаңарту жолдарын және басты проблемаларды сипаттау.

Түйін сөздер: МЖК (мемлекеттік-жеке кәсіпкерлік), әлеуметтік бағдарламалар, концессия, мемлекеттік бағдарламалар.

Agumbayeva A.Ye.,
Khasenovna K.Ye.

**Problems and the prospects of
state-private business
in the social sphere**

Today in domestic economic science methodological problems of the concept and the strategy of transition to concessions, state regulation of activities of the concessionary entities are not solved. Moreover, there is a lack of complex scientifically based researches of possible social and economic consequences. Besides not enough attention is paid to methodical study of problems of cost efficiency of concessionary projects, determination of spheres of the most rational application of concessions. In this regard in the conditions of development of Kazakhstan, development of methodology of the economic relations, qualitatively new to the country, based on concessions represents an urgent scientific problem. The purpose of this, research consists in determination of problems and the prospects of development of PPP in the sphere of implementation of social programs of Kazakhstan. For achievement of an effective objective, it is necessary to solve the following problems: to disclose essence and the main forms of PPP; to analyse the current state of development of PPP in the sphere of implementation of social programs; to characterize the main problems and ways of enhancement of institutional bases of development of PPP as instrument of implementation of social programs in the Kazakhstan.

Key words: PPP (public-private partnership), social programs, concessions, state programs.

Агумбаева А.Е.,
Хасенова К.Е.

**Проблемы и перспективы
государственно-частного
предпринимательства
в социальной сфере**

На сегодняшний день в отечественной экономической науке не решены методологические проблемы концепции и стратегии перехода на концессии, государственного регулирования деятельности концессионных предприятий. Более того, существует недостаток комплексных научно-обоснованных исследований возможных социально-экономических последствий. Кроме того, крайне мало внимания уделяется методической проработке проблем экономической эффективности концессионных проектов, определению сфер наиболее рационального применения концессий. В этой связи в условиях развития Казахстана выработка качественно новой для страны методологии хозяйственных отношений на основе концессий представляет собой актуальную научную проблему. Цель настоящего исследования состоит в определении проблем и перспектив развития государственно-частного партнерства в сфере реализации социальных программ Казахстана. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи: раскрыть сущность и основные формы государственно-частного партнерства; проанализировать современное состояние развития государственно-частного партнерства в сфере реализации социальных программ; охарактеризовать основные проблемы и пути совершенствования институциональных основ развития государственно-частного партнерства как инструмента реализации социальных программ в Казахстане.

Ключевые слова: ГЧП (государственно-частное предпринимательство), социальные программы, концессии, государственные программы.

¹Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті,
Қазақстан Республикасы, Семей қ.

²Қазақ инновациялық университеті,
Қазақстан Республикасы, Семей қ.

*E-mail: agumbayeva.assiya@gmail.com

ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУ БОЛЖАМДАРЫ МЕН МӘСЕЛелЕРІ

Кіріспе

Теориялық және тәжірибелік әлеуметтік саладағы өзара іс-қимыл жасау негіздері мемлекет пен жеке сектордың келесі шетелдік ғалымдармен әзірленді: Леви, Брук, С.Я. Бертрам. Көптеген проблемалық қырлары келесі ресейлік және отандық ғалымдардың түрлі еңбектерінде көрініс тапқан: Варнавского Коноляник, Г. Мухамбетова, А.В. Некрасова, А. Омарбекова, Н. Тілеухан және т.б.

Әлеуметтік бағдарламаларды дамыту саласындағы қазақстандық және шетелдік ғалымдары мен мамандары МЖК проблемаларын зерттеу аясын кеңейтті. Бірақ, осы мәселенің теория мен тәжірибенің көптеген аспектілері әлі күнге дейін ашылмағаны анық. Өз кезегінде аралас экономиканың теориясына қазіргі заманғы отандық ғылыми әдебиеті мен мемлекеттік реттеудің жалпы мәселелерге жеткілікті назар аударылады. Алайда, Қазақстанда әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыру құралы ретінде жеке меншік пен мемлекет арасындағы шаруашылық серіктестіктің проблемаларына арналған зерттемелердің саны жеткіліксіз.

Эксперименталды бөлім. Әлеуметтік-экономикалық процестердің тиімді басқару формасын пайдалана отырып, бизнес пен мемлекеттіктің арақатынастарын мемлекеттік меншіктік серіктестік деп атайды. Қазіргі кезде Қазақстанда мемлекеттік жеке серіктестікті дамыту белгілі бір қызығушылыққа ие.

Ел бойынша жүргізілген талдау нәтижесі көрсеткендей, аз ғана уақыт ішінде Қазақстанда мемлекеттік жеке серіктестіктің алуан түрлі және перспективалы мемлекеттік жүйесі құрылған.

Бұл жүйеге кіретіндер: жеңілдіктер мен кепілдіктер, преференциялар және несиелер түрінде мемлекеттік қолдау, қаржыландыру құралдары, концессия түрінде шарттар құралдарының жұмыс істеуі, ЕЭА мен индустриалдық зоналар және технопарктер тәрізді әр түрлі сервистік келісімшарттар белгілеуімен инфрақұрылымдық құралдарын енгізу, сонымен қатар заңды тұлғалардың капиталдарында мемлекеттің көмегімен корпоративтік құралдарды пайдалану, инфрақұрылымдық облигацияларды пайдалану арқылы қор нарығының жұмыс іс-

теуі [1, с. 5]). Бұл жүйе өз мақсаттары мен жүзеге асыру алгоритміне ие болып, шет елдердің дамыған инвестициялық жүйелерінің ұстанымын теңестіруге тырысады.

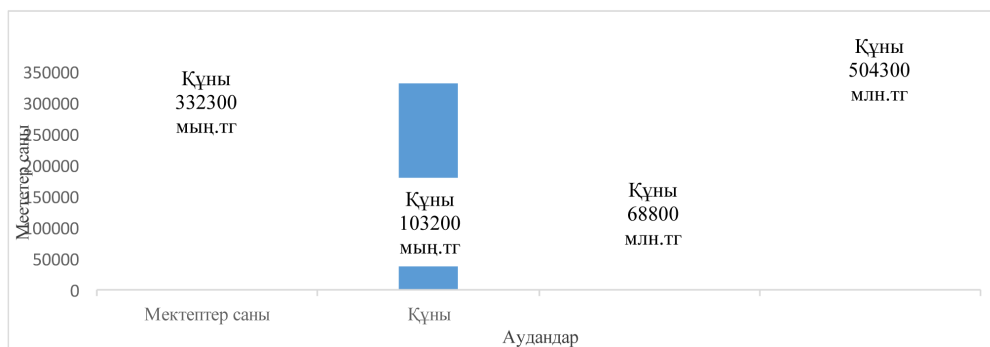
Алайда, ескеретін бір жағдай, көптеген МЖК мақсаттар Қазақстанда талқыланбаған. Олардың арасында: капиталды көп қажет ететін нысандарды қаржыландыру кезінде тәуекелдерді тарату, сонымен қатар, әлеуметтік маңызды бағыттарды жүзеге асыруға арналған мемлекеттік бюджетті жеңілдету, әлеуметтік маңызды бағыттар мен мемлекеттік функцияларды жүзеге асыру үшін бюджет саясатының назарын аудару және елімізде жеке капитал тарту арқылы мемлекеттік мүлік нысандарын басқарудың тиімді тетігін құру мәселесі.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы Үкіметі мемлекеттік-жеке меншік серіктестік сызбасы бойынша айтарлықтай ауқымды жобаларға бастамашылық жасайды. Оларды іске асыру үшін кедергі болуы мүмкін жағдай – кемелсіз құқықтық базаның және тиімді инвестициялық құралдардың болмауы.

Халықаралық тәжірибені талдау МЖК белсенді түрде экономиканың инфрақұрылымдық салаларында және оның ішінде әлеуметтік

салаларда дамып отырғанын көрсетеді. Е.Семенованың аналитикалық шолуы қызықтырады. МЖК жақсы дамыған елдерде білім саласында және денсаулық сақтау саласында қолданылатынын көрсетеді. Өйткені осы салаларда өзекті әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге бағытталған масштабтық бағдарламалар мен жобаларды жүзеге асыру үшін бизнес пен мемлекеттік қарым-қатынас қажет. [2, с.106]). Сонымен қатар, МЖК жобалар әлеуметтік салада ереже ретінде «құрылыс-мазмұны» сызба негізінде жүзеге асырылады. Бұл сызбаға сәйкес құрылыс нысаны құрылыс аяқталғаннан кейін немесе МЖК келісімшарттар уақыты аяқталғаннан кейін мемлекетке беріледі. Осы үлгі денсаулық сақтау саласында, сонымен қатар, білім саласы мен спорт, қала аумақтары мен рекреация зоналарының даму саласында, халықтың әлеуметтік қорғалмаған бөлімдеріне көмек көрсетуде және тағы басқа салаларда жиі пайдаланылады.

МЖК-ге қатысу бизнестің мотивациясы – бұл бизнестің әлеуметтік жауапкершілікті жоғарылату ретінде нақты пайда, қаржылық немесе материалдық емес табыс алу. Ал мемлекеттің МЖК-ге қатысуының басты себебі бұл же-

1-диаграмма – «100 мектеп пен 100 аурухана» жобасы шеңберінде құрылған мектептердің саны мен құрылыс құны (сілтеме: [3])

ке бизнестің қорларын тарту арқылы халықтың өмір сүру сапасын жоғарылату.

Ескере отырып, Қазақстанда МЖК механизмдер «100 мектеп пен 100 ауруханаларды құру» жоба шеңберінде әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру үшін алғаш рет пайдаланылған. Бұл жобаның жүзеге асыру сызбасы келесі: Мектеп пен денсаулық сақтау нысандарын құру тапсырыс беруші – Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау Министрлігі және Оңтүстік Қазақстан аймақтық

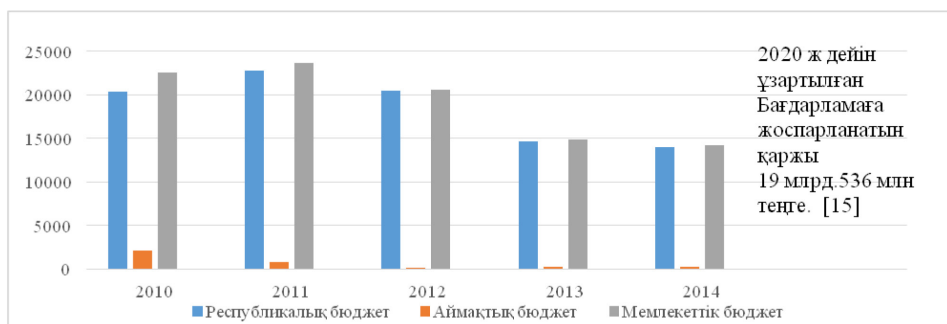
әкімшілігі, ал тапсырыс орындаушы және жобаға ере жүруші «ФУР «Қазына» АҚ (қазір – «ФНБ «Самрұқ-Қазына» АҚ). Осы жобаны жүзеге асыру үшін республикалық бюджеттен 504,3 млн. теңге типтік жобаларды құрылыс алаңға байланыстыру үшін 44 мектепті құруға жұмсалған. Сонымен қатар, (1-диаграммада көрсетілгендей) 174,2 млн. теңге 150 төсек орынға арналған қалалық перинаталдық орталықты құру үшін және Алматы қаласындағы 260 төсек орынға арналған аймақаралық туберку-

лезге қарсы диспансерді құруға жұмсалған. [3]. Соңғы ақпарат бойынша басталғаннан кейін осы Бағдарлама көмегімен 99 нысан құрылған болуы тиіс. Бірақ 2007 жылдан бастап тек 64 нысан 183,4 млрд. теңгеге құрылған болатын. Қалған 35 нысан 2016 жылдың аяғына дейін құрылуы тиіс [4].

Шынында, осы жобалар мемлекеттік сатып алу келісім шарттарының негізінде жүзеге асырылған, яғни бизнес құрылымдар жағынан инвестициялық тіркелер жасалынбаған.

Нәтижелері мен талқылау. Сондықтан, МЖК механизмдерді әлеуметтік салаларда әрі қарай пайдалануды қарқынды үшін «Балапан»

бағдарламасын қазіргі кезде жүзеге асыруда. Бұл жобаның мақсаты жеке меншік жанұя балабақшалар мен шағын орталықтарды құру арқылы, сонымен қатар осындай орталықтарды ашу үшін процедураларды жеңілдетумен 2020 жылға қарай 100 пайыздық мектепке дейін біліммен балаларды қамтуды қамсыздандыру. «Балапан» бағдарламасы шеңберінде МЖК негізінде мектепке дейін ұйымдардың ашылуы мен құруы жоспарланған болатын. Осы мақсаттарға республикалық бюджеттен мемлекеттік білім беру тапсырыс орнатуды қаржыландыруымен жүзеге асырылған.

2-диаграмма – 2010-2014 ж. «Балапан» бағдарламасын жүзеге асыруға байланысты қаржылық шығындары, млн. теңге (сілтеме: [5])

«Балапан» бағдарламасының жұмыстарының жүзеге асырылуы 2015 жылға қарай мектепке дейінгі жастағы балаларға тәлім-тәрбие, білім беру үшін 662,4 мың балаға мүмкіндік берді. «Балапан» бағдарламасын жүзеге асыру бойынша жұмыстарды қаржыландыру көлемі 2010-2014 жылдарға 95,9 млрд. теңге құрады. Оның ішінде республикалық бюджеттен – 92,3 млрд. теңге, аймақтық бюджеттерден – 3,6 млрд. теңге 2-диаграммада көрсетілгендей жұмсалған [5].

«Балапан» бағдарламасы мектепке дейінгі жастағы балаларды ұйымдастырылған тәрбие мен оқуды қамтамасыз етуі келесі жолдармен жүзеге асырылады:

– жеке инвестицияларды тарту арқылы және аймақтық бюджеттер мен мемлекеттік бюджеттен бөлінетін қаражаттар арқылы тепе-тең шарттарға сәйкес балалардың мектепке дейінгі ұйымдарын құру;

– шағын орталықтарды ашу, бұрын жекешеленіп кеткен балабақшаларды қайтару, жеке меншік балабақшаларды білім саласының мектепке дейінгі ұйымдарда жеке меншік

формасына қарамастан құру, қосымша мемлекеттік тапсырыс арқылы ынталандыру.

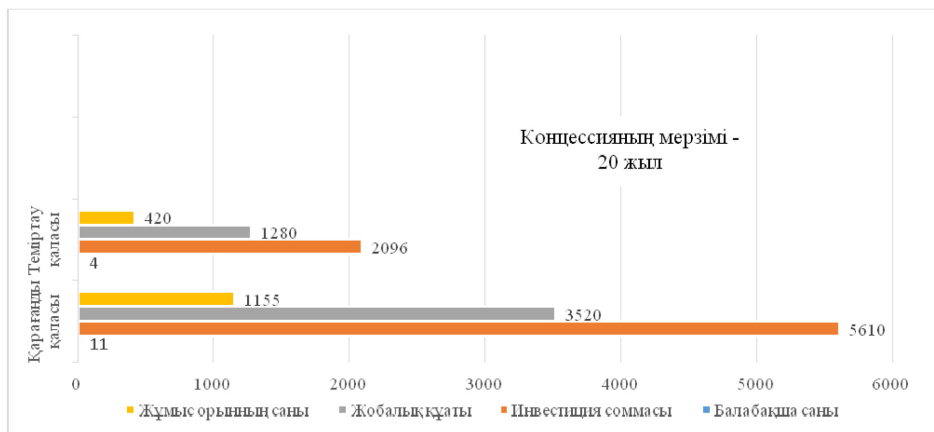
Мектепке дейінгі ұйымдарда орындардың жетіспеушілігін жою мақсатында 40,7 млрд. теңгеге 18,4 млн. орынға 82 балабақшаны құру жоспарланған болатын. Соның ішінде – мемлекеттік бюджеттен – 39,3 млн. теңге жұмсалған және аймақтық бюджеттерден бірлесіп қаржыландыруымен 1,4 млрд. теңге бөлінген.

Осы зерттеуге қызықты дәлел болып – құрылыс нысандарды құру бойынша Қарағанды аймақтық әкімшілігі мен «Қарағанды аймағы бойынша МЖК аймақтық орталығы» АҚ көмегімен тәжірибелі болып табылады. 2010 жылы Қарағанды қаласында 2 балабақша салынды, Теміртау қаласында 320 орынға есептелген 2 балабақша құрылды, Бұқар Жырау аймағындағы Доскей аулында 140 орынға балабақша салынған болатын. 2011 жылы регионда 20 балабақша құрылысы басталған болатын, оның ішінде 15 балабақша МЖК шеңберінде. Осы жобалардың алдын ала есебі 3-диаграммада көрсетілген [6, с. 52].

Жалпы алғанда, әлеуметтік сала: білім саласынан, денсаулық сақтау, ғылым, мәдениет

салаларынан, әлеуметтік қамсыздандыру (әлеуметтік көмек), әр түрлі әлеуметтік қызметтерден тұрады. Ал білім беру мекемелері, медициналық орталықтар мен ауруханалар, көше шамдары,

қоқыс шығару, әлеуметтік тұрғын үй – бұл МЖК бағдарламасының басқару келісімшарттар мен концессиялық үлгілерге негізделген басты нысандары.

3-диаграмма – Қарағанды мен Теміртау қалаларында жүзеге асырылған білім саласындағы концессиялық жобалар (сілтеме: [6])

Толық концессиялық үлгінің ерекшелігі, атап айтқанда, денсаулық сақтау мен білім салаларында бұл концессионермен бірнеше қызметті атқаруды жүзеге асыратын мүмкіндігін айтады. Бұл қызметтер келесілер: құрылыс, қайта құрылыс, нысандардың жаңаруы; нысандардың/желідегі нысандардың қанауы; келісім шарт нысанның өмірлік циклі бойы халыққа қызмет көрсету мен өндіру. Атап айтқанда, жобаның ұйымдастыруы жеке компания – концессионерге қазақстандық компанияларға жаңа талаптар қояды. Сонымен қатар, әр түрлі кәсіпкерлік қызметтерге рұқсаттар пен лицензияларды жеке компаниялардың алуымен байланысқан көптеген ұйымдастырушылық мәселелерге әкеледі.

Қазақстанда әлеуметтік қызметтердің саны аз. Мұның себебі әлеуметтік қызметтер өз азаматтарының алдында тұратын мемлекеттің әлеуметтік міндеттемелерден пайда болады. Сондықтан осы қызметтер азаматтарға мемлекеттік әлеуметтік саясатының шеңберінде көрсетіледі және мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылады. Барлық әлеуметтік қызметтер мекеніне ие, яғни әлеуметтік қызметтер тек қана мемлекеттік көмекке мұқтаждық ететін азаматтарға көрсетіледі.

Қазақстанда пайда болған тәжірибеге сүйінсек, әлеуметтік қызметтерді көрсету басым жағдайда мемлекеттік және муниципалдық субъектілеріне тағайындалады. Мемлекеттік емес

басқару субъектілеріне осы қызметтер мемлекетпен әлі берілмеген. Сондықтан, біздің ойымызша, МЖК-ден ең перспективті нәтижелерді алу – бұл біздің азаматтарымызға сапалы әлеуметтік қызмет көрсету. Осыған байланысты осы зерттеуде басты екі нәтиже әлеуметтік қызметтерді көрсету ғана серіктестіктердің варианттарымен жасалынады. Осындай серіктестіктің мақсаты болып әлеуметтік қызмет көрсетудегі тиімділікті жоғарылатуы болуы мүмкін. Ал бұл серіктестіктің тапсырысы тұтынушылардың денсаулығы мен өмірге субъективті құқықтардың қорғауы және құқықтану саласындағы әлеуметтік қызметтер нарығының құруы болып табылады.

Қазақстанда МЖК әлеуметтік салада өзектілігі оның дамуының төмен деңгейімен себептелінеді. Бұл сектор көптеген жылдар бойы тікелей мемлекеттік басқарудың нысаны болып қазіргі кезде қойылған әлеуметтік-экономикалық даму тапсырмаларын жүзеге асыру үшін әр түрлі қорларда үлкен көлемде қажеттілігін қажетсінеді.

Жалпы және әлеуметтік саладағы ең өткір мәселе – бұл тұрақты және жеткілікті бюджеттік қаржыландырудың жоқтығы. Осы мәселе қызмет көрсету сапасының нашарлауына және оның көлемінің азаюына әкеледі. Бірақ, соңында қоғамның қажеттілігі көбейеді, қызмет көрсету сапасына халықтың талаптары өзгереді, тиісінше ұйымдардың қызметінің әлеуметтік-экономикалық тиімділігіне және қызмет көрсетудің

сапасына мемлекеттің талаптары жоғарылайды. Қарама-қайшылық қалыптасқандай, осындай жағдай кәсіпкерлік құрылымдардың қорларын тартуымен ғана шешілетін болады.

Айта кету керек, әр түрлі МЖК форманың пайдалануы жобаның шарттарымен анықталады және жобаның нақты қатысушыларымен, инвестициялық үлгімен және жобаның басқа ерекше шарттарымен байланыста болады. Сонымен қатар, әр түрлі әлеуметтік салаларда МЖК қазіргі заманның даму бағыттары бұл мемлекет пен жеке сектордың қатысуымен ғана емес, бірақ әр түрлі саудалық емес ұйымдардың қатысуымен серіктестіктің дамуы болып табылады.

Әлеуметтің салада МЖК механизмінің қалыптасуы институттарды дамытуды қалыптастыруында тұрады. Осы институттарға жататындар келесілер: әр түрлі қорлар, кластерлер, технопарктер және тағы басқа. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, МЖК алдында күрделі тапсырмалар тұр. Оларды шешу үшін арнайы институттар қажет. Сондықтан институционалды серіктестік пайда болады. Сонымен, әлеуметтік салада бірлескен жобаларды жүзеге асыру үшін МЖК әр түрлі комбинациялар, мемлекеттік мақсаттық бағдарламаларға бірлескен жобаларды енгізу, ведомстволық бағдарламалардың қабылдануы және даму институттарды тартуы қажет.

Мемлекет тарапынан кепілдіктерге назар аудару – бұл Қазақстанның тәуекелді нарықтар тәрізді басым ерекшелігі. Бизнес өз тарапынан мемлекеттен максималды түрде кепілдіктерді жүктеп басқару әдістеріне және институттарына толық сенбейді. Ал мемлекетке керегі жеке меншіктерді міндеттемелермен және тәуекелдіктермен көп жүктемеу, өйткені бұл салмақты инвесторға жол бермейді. Басқа жағынан санаусыз кепілдіктер мен төлем міндеттемелерге тым жомарт болу қауіпті, өйткені бұл басқарусыз қаржылық тәуекелдіктерге және бюджеттен жоспарламаған төлемдерге әкеледі. Бұған дәлел болып Ла-Манш тоннель құру бойынша МЖК-ның сәтсіз жобасы. Бұл жобада мемлекет толық жауапкершілік пен міндеттемелерді тек бизнеске жүктеген [7].

Дүниежүзілік банк өкілдігі Орталық Азиядағы инфрақұрылым серіктестердің аналитиктері ойларында, дамыған нарықтары бар көптеген елдерде инфрақұрылымдық облигациялар жеке меншік компаниялармен мемлекеттік кепілдіктерсіз шығарылады, өйткені олар сенімді, тиянақты құрылған мәмілелер үшін жобалар мемлекетпен дұрыс қолданатын жағ-

дай да пайдаланады. Басқа сөзбен айтқанда, халықаралық қаржылық ұйымдар өкілдерінің айтуынша, үкіметтерге қаржыландыру құралдарды тікілей қолдау көрсету қажеті жоқ. Керісінше нақты жобаларға, сонымен қатар табыстың тұрақты өндіру перспективаларға назарды аудару керек. Инфрақұрылымдық облигациялар өте пайдалы құралдар болып қалады. МЖК шеңберінде қаржылық қорларды тарту керек, егер жоба өзі жақсы болса аналитиктердің бағалауынша. Әлемде аз уақытта дайындалған немесе нашар жасалынған концессиялардың көптеген сәтсіз мысалдары бар. Сәтсіздік көп уақытқа инициатор елінің абыройын түсіреді, ал екінші рет алғашқы әсерді қайта келтіру қиын.

Қазақстандық билік алдында үлкен тапсырыс бар. Бұл – МЖК үшін керекті нысандарды таңдау, оларды мемлекеттік жоспарлау және саудалық қайтарымды қамсыздандыру керек. Сонымен қоса, тәуекелділіктердің және мүдделердің паритетін сақтау қажет. Мемлекет пен бизнес арасындағы серіктестікте тағы бір маңызды жағдай бар, ол – қол қойылған келісім шарттар.

Бүгін қазақстандық үкімет бюджеттің шығындарын оптимизациялауды қажет етеді. Сонымен қатар инвестициялар көлемі бойынша ұзақ мерзімді және елеулі жобаларға бизнесті тартуды қажет етеді. Отандық бизнес әлеуметтік салада үлкен инфрақұрылымдық жобаларға өте маңызды мән береді, өйткені тұтынушылық нарықта катал бәсекені сезіп, мүлік нарығына «қысқа» инвестицияларды жүзеге асыруға мүмкіндікті жоғалтты. МЖК жобаларда үшінші маңызды сілтемесі болып халықаралық қаржылық институттар болып табылады. Осы институттардың сенімдері Қазақстанда ірі шетел инвесторлардың жобаларына тек қана тарту емес, бірақ концессиялардың тәжірибелері мол, менеджменттің жоғары деңгейі, арзан ақша мен сыртқы нарықтарға қол жеткізуді білдіреді.

Осы аталған үш факторлардың қосындысының жағдайында МЖК жобалары шынында іске асуы мүмкін. Басқа жағдайларда жоспарлар қағаз үстінде қалады.

Сонымен, Қазақстанда әлеуметтік саладағы МЖК механизмінің пайдалану тәжірибесі бас-тапқы кезеңінде жұмыс істеуде. Қазіргі кезде бағдарламалық құжаттар серіктестіктің концессиялық форманы даму бойынша іс шараларды құрайды, бірақ МЖК-нің үлгі спектрі толықтай қарастырылмаған. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, бұл спектрдің денсаулық сақтау, білім, туризм, спорт және мәдениет салаларында сәтті түрде пайдаланылады.

Біздің ойымызша, әлеуметтік салада МЖК-ны ары қарай жедел дамыту үшін ең алдымен оның пайдалану саласын кеңейту (сенімгерлік басқарудың негізінде жұмыс істейтін келісім шарттарды жетілдіру арқылы) жолымен, одан әрі басқаруға және күту үшін келісімшарттар негізінде мүліктік жалға арудың және әлемде әлеуметтік және тұрмыстық-коммуналдық салаларында жобаларды жүзеге асыру үшін пайдаланатын эксплуатация мен құрылысқа келісімшарттардың жаңа түрін енгізу.

Сонымен, әлеуметтік салада МЖК ары қарай дамуға болашақ мақсаттарды нақты анықталғанда негізделінген жаңа стратегияларды енгізуді талап етеді. Халықаралық тәжірибені есепке алғанда қазіргі кезеңде дамыған елдерде әлеуметтік салада жобалардың 2/3 МЖК шарттары негізінде жүзеге асырылады. Әлеуметтік саласында жеке капитал мен мемлекет арасындағы арақатынастардың ұйымы сияқты әлеуметтік бағдарламаларды отандық қаржыландыру жүйесі құрылымының жетілдіру кезінде басылым ретінде қарастырылуы мүмкін.

Қазақстан концессия мәселелері бойынша нормативтік-құқықтық базаны нығайту мен құруда үлкен жетістіктерге ие болғанын байқау керек. Бұл орталық және аймақтық деңгейлерінде МЖК 70% институционалдық базасын құрайды.

Алайда, Қазақстанда МЖК механизмі әлі масштабтық дамуды алған жоқ. 2005 жылдан бері эксплуатация кезеңіне жеткізілген тек қана 3 жоба. Олардың бірі қаржылық қиындықтарға тап келді, ал бұл жағдай еліміздің имиджіне сыртқы жағынан болсын, ішкі жағынан болсын негативті түрде әсер етеді.

Сонымен Қазақстанда МЖК дамуы белгілі бір факторлардың болуымен тоқталатын болған.

Ең алдымен, сыртқы факторы болып 2007-2008 ж. әлемдік қаржылық экономикалық дағдарыс пайда болғандықтан Қазақстанда және тағы басқа елдерде МЖК даму жоспарларын өзгертті. Халықаралық инвесторлар жобаларды таңдау кезінде тиянақты түрде елдердің тәуекелділіктерді есепке алып және құқықтық базасына қарап қарастыратын болды. Тиісінше, дамушы нарықтарда инвестициялық қорлар үшін бәсеке күшейтілген.

Тәжірибе көрсеткендей, сол уақытта отандық инвесторлар МЖК жобаларда жоғары капитал қарқындылығы себебінен қатысуға дайын болмаған. Концессия нысандарды кепілдікке салуға тыйымы әлі күнге дейін сыртқы қаржыландыруға басым кедергі болып тұр.

Алайда, ұзақ мерзімді кепілдігі бар қаржыландырудың жоқтығы МЖК жобаларды жүзеге асыруды қиындатады.

Сонымен қатар, нақты ішкі мәселелердің бірі бұл жобалық және жобаға дейінгі құжаттарды жасаудың сапасының төмендігі болып табылады. Солай да мемлекеттік органдардың қызметшілерінің төмен біліктілігінен және жобалардың сараптамасы мен дайындау процедуралар ұзақ-тығынан көптеген МЖК жобалар ТЭН жасауға дейін кезеңіне және конкурсқа жетпеді.

Сонымен қатар, айтарлықтай, бүгінгі күнге дейін аймақтық деңгейде бір де бір МЖК жобасы жергілікті орындаушы органдармен жүзеге асырылмаған. Мысалы, 2012-2014 ж. «МЖК Қазақстандық орталығы» сараптауға жергілікті орындаушы органдармен бастамашылығымен 46 концессиялық ұсыныстар түсті, олардың тек 22-сі жағымды қорытындысын алған. Осы 22 жобалардан тек 3 жоба конкурстан өтті. Нәтижесінде 2014 жылы жарияланған 2 конкурс потенциалды концессиялардан ұсыныстар жоқтығынан жарамсыз деп танылған. Мұның нәтижесі белгілі – 46 жобадан тәжірибелік нәтижелігі нөлге тең болып шықты [8, с. 32].

Сонымен қатар, МЖК тәжірибелік жүзеге асырудың бастапқы мәселесі жобаларды қаржыландыру мәселелерді дұрыс орындамағандықта. Мысалы, 2012 жылы жобалық қаржыландыру туралы қабылданған заңнамасы МЖК жобаларды қаржыландыру үшін құқықтық негізі құрылған. Бірақ бүгінгі күнге дейін жобалық қаржыландыру бойынша мәмілелер осы заңнама шеңберінде болмаған. Осы жағдайдың басты себебі ұзақ мерзімді фондтау көздерінің жоқтығында және қаржы құралының күрделілігінде.

Сонымен қатар, Қазақстанда МЖК төмен дамудың себебі бизнес пен мемлекеттің арасында және жеке сектор өкілдерінің (кредиторлар және кепілдік берушілер, тұтынушылар мен делдалдар) арасында сенім дағдарысы пайда болған.

Қазақстанда аталған мәселелерді шешу үшін және МЖК ары қарай даму үшін жаңа жасалынған ұзақ мерзімді Бағдарламаның шеңберінде дәйекті іс-қимыл әрекеттерді қабылдау қажет.

Біріншіден – әлеуметтік маңызды инфрақұрылым дамуына шығындарды қалыптастыру әдістерін реформалау.

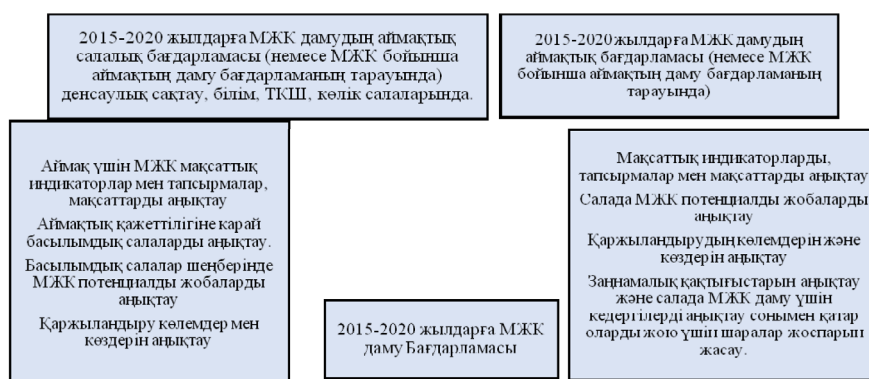
Екіншіден – МЖК тиімділігін қамту және тартымдылықты жоғарылатуына бағытталған механизмдерін енгізу.

Үшіншіден – ақпараттың ашық түрі мен транспаренттілік құралдарын енгізіп бақылау мен мониторингтің тұрақты жүйесін құру.

Әлеуметтік-экономикалық дамуының мақсаттарына негізделген орта мерзімде жаңа бюджеттік саясатының Тұжырымдамасында және Қазақстан Республикасының стратегиялық жоспарында көрсетілген, сонымен қатар МЖК

жобалық потенциалын еске алып МЖК жобаларға келесі басылымдық салаларын анықтауы ұсынылады:

- денсаулық сақтау саласы;
- білім саласы;
- тұрғын-коммуналдық шаруашылық саласы;
- көлік инфрақұрылымы [8, с. 14].

1-сурет – Ұзақ мерзімге МЖК даму бойынша стратегиялық құжаттардың конфигурациясы (сілтеме: [9])

МЖК жаңа даму Бағдарламасын жүзеге асыру мақсатында, сонымен қатар орталық мемлекеттік органның барлық қатысушылардың әрекеттерін координациялауға арнайы стратегиялық құжаттарды дайындау ұсынылады. Осы құжаттардың шеңберінде әр салада МЖК даму мен енгізу бойынша арнайы әдістер мен шаралар кешені жасалынады, сонымен қатар қаржыландырудың көлемі мен көздері, мақсаттарға жету индикаторлары анықталынады.

Сол сияқты аймақтық деңгейде жергілікті орындаушы органдарға жеке аймақтық МЖК даму бағдарламасын жасау, содан кейін оны бекіту ұсынылады. Бұл бағдарламалар кейін жұмыс істейтін аймақтық стратегиялық даму бағдарламаларға енгізіледі (1-сурет) [9, с. 14].

Қорытынды

Сонымен, стратегиялық құжаттардың конфигурациясы аймақтық және салалық ауқымында МЖК даму бойынша мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерінде шоғырландыруға жол береді.

Бүгін Қазақстанда МЖК инфрақұрылымдық, институционалдық және заңнамалық қолдау алған. Қазіргі уақытта ҚР заңнамасы 35 заңнамалық құжаттарды қамтиды – Заңдар, ҚР Президенттің Жарлықтары, ҚР Үкіметтің

Жарлықтары, салалық министрліктердің бұйрықтары [10, с. 13].

Қолданыстағы заңнама инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру мақсатында инвестициялық преференцияларды жеке түрде уәкілетті органмен белгілі бір шарт жасау жолымен және тек қана Үкіметпен бекітілген басылымдық қызметтер түрлерінде ұсынылған. Тиісінше, преференцияларды алуға рұқсаттары бар инвесторлардың ауқымы шектеулі, өйткені олардың жобалары мемлекет үшін өзектілігімен себептелінген.

Осылайша, Қазақстанда басқарудың тиімді әдістерін нарық жағдайында өзін қамтитын МЖК механизмін жасау қажет. Сонымен қатар, бұл экономикалық қызығушылық негізінде инфрақұрылымдық жобалардың қаржыландыру көздерін тиімді іздеу механизмін қамтиды. Осындай механизмдерге ие болып мемлекетіміз әлеуметтік саланың жобаларын толықтай қаржыландырмауға болады, керісінше жартылай инфрақұрылымдық нысандардың санына жабықтау жасап, ал жеке бизнес осы нысандардың қосымша қаржыландырып өз қаражаттарының жылдам оралу бағытында үлкен нәтижеге жетуші еді. Сонымен бірге, біздің ойымызша, мемлекеттік қатысуымен кәсіпорындарды және МЖК тиімді даму үшін мемлекеттік менеджмент институтына көп назар аудару керек.

Әдебиеттер

- 1 Севастьянова И. Центр государственно-частного партнерства изучает применение механизмов ГЧП в жилищно-коммунальной сфере / Еженедельная газета «Панорама». – 29.05.2013 г.
- 2 Семенова Е.А. Партнерство государства и бизнеса в интересах инновационного развития в странах ОЭСР // Аналитические обзоры РИСИ. – М.: ИНФРА-М, 2015. – Вып. № 4 (17). – 216 с.
- 3 Постановление Правительства Республики Казахстан «О проекте «Строительство 100 школ и 100 больниц на основе государственно-частного партнерства» от 2 мая 2007 года № 356
- 4 https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/programmu-100-shkol-100-bolnits-realizuyut-kazahstane-kontsa-234499/
- 5 Избасаров Б.У. Государственно-частное партнерство в сфере здравоохранения // Менеджер здравоохранения Республики Казахстан. – № 1(14). – 2015. – С. 14-19.
- 6 Краткий статистический ежегодник Казахстана. Статистический сборник / под редакцией К.С. Абдиева. – Алматы, 2014. – 184 с.
- 7 Паздников М. Государственно-частное партнерство: суть и понятие // <http://politmanagement.ru>
- 8 Ойнаров А.Р. Основные аспекты стратегического развития государственно-частного партнерства в Казахстане // Современная экономическая политика. – № 11. – 2014. – С. 30-39.
- 9 Каплунув, О.А. Сосуществование государственного и частного секторов здравоохранения в регионах: история, действительность и перспективы // Менеджер здравоохранения. – 2014 г. – №6. – С. 14-18.
- 10 Виллисов М.В. Государственно-частное партнерство: политико-правовой аспект // Правовая реформа. – 2012. – №7. – С. 13-18.

References

- 1 Sevast'yanova I. Centr gosudarstvenno-chastnogo partnerstva izuchaet primeneniye mekhanizmov GCHP v zhilishchno-kommunal'noj sfere. / ezhenedel'naya gazeta «Panorama» – 29.05.2013 g.
- 2 Semenova E. A. Partnerstvo gosudarstva i biznesa v interesah innovacionnogo razvitiya v stranah OEHSR / Analiticheskie obzory RISI. – M. : INFRA-M, 2015., Vyp. № 4 (17). – 216 s.
- 3 Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan «O proekte «Stroitel'stvo 100 shkol i 100 bol'nic na osnove gosudarstvenno-chastnogo partnerstva» ot 2 maya 2007 goda № 356
- 4 https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/programmu-100-shkol-100-bolnits-realizuyut-kazahstane-kontsa-234499/
- 5 Izbasarov B.U. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v sfere zdavoohraneniya. // Menedzher zdavoohraneniya Respubliki Kazahstan № 1(14) 2015 – s. 14-19
- 6 Kratkij statisticheskij ezhegodnik Kazahstana. Statisticheskij sbornik // pod redakciej K.S. Abdieva. – Almaty. – 2014. – 184 s.
- 7 Pazdnikov M. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: sut' i ponyatie // <http://politmanagement.ru>
- 8 Ojnarov A.R. Osnovnye aspekty strategicheskogo razvitiya gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v Kazahstane // Sovremennaya ehkonomicheskaya politika, № 11, – 2014 – s. 30-39
- 9 Kaplunov, O.A. Sosushchestvovanie gosudarstvennogo i chastnogo sektorov zdavoohraneniya v regionah: istoriya, dejstvitel'nost' i perspektivy // Menedzher zdavoohraneniya. 2014 g., – №6, – s. 14-18.
- 10 Villisov M. V. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: politiko-pravovoj aspekt // Pravovaya reforma. – 2012. – №7. – S.13-18.

